

Utrikesdepartementet

Mänskliga rättigheter i Sri Lanka 2002

1. Sammanfattning

I nästan 20 år har situationen i Sri Lanka präglats av den väpnade konflikten mellan regeringen och the Liberation Tigers of Tamil Eelam (LTTE) som kämpar för ett tamilskt hemland i nordöstra delen av landet. Konflikten, samt politiska uppror bland majoritetsbefolkningen, sinholeserna, har fört med sig svåra övergrepp av de mänskliga rättigheterna (MR). Försvinnanden, tortyr, utomrättsliga avrättningar, kidnappningar, massarresteringar, bombdåd och politisk repression har ägt rum. Kriget har skapat internflyktingar, minoffer och förstörelse av egendom. Ca 65.000 människor beräknas ha dött i strider och av bombdåd. Under det gångna året har en vapenvila ingåtts mellan de stridande parterna. Övergreppen mot de mänskliga rättigheterna har därmed minskat avsevärt och det finns en uttalad vilja hos båda parter att komma till rätta med övergrepp. Flera typer av brott mot de mänskliga rättigheterna har dock institutionaliserats och det krävs ett ihärdigt arbete och en stark politisk vilja för att bekämpa t ex tortyr och strafffrihet. I många kretsar - MR-försvare, fredsaktivister, kyrka, akademiker - anser man att tiden är mogen att kräva av parterna i fredssamtalen att ett ramverk för oberoende granskning av mänskliga rättigheter förhandlas fram, innan samtalen går vidare med frågor om interimadministration och lösning av andra huvudfrågor i konflikten.

Natten till den 24 juli 2001 tog sig ett beväpnat kommando från LTTE in på Colombos internationella flygplats, som tillika är huvudflygplats för flygvapnet. LTTE-kommandot förstörde ett antal militära flygplan och satte hälften av Sri Lankan Airlines flotta ur bruk. 16 personer dog, de flesta från LTTE, men inga civila dödsoffer krävdes. Landet befann sig redan i en djup ekonomisk och politisk kris, orsakad av det nästan 20-åriga kriget och den sittande regeringens svårigheter att hålla samman en skör koalition. Bristen på elektricitet och svårigheterna att ta sig in och ut ur landet eldade ytterligare under den ekonomiska krisen. 11

september förstärkte tendensen för ett land där turismen betyder mycket för ekonomin. I juni hade presidenten hemförlorat parlamentet efter att ha förlorat majoriteten. Genom att samarbeta med JVP (Folkets befrielsefront), ett marxist-leninistiskt parti, kunde regeringen klamra sig fast vid makten till dess att nyval kunde utlysas ett år efter förra valet. JVP ställde dock flera hårda krav på regeringen för att backa upp denna i parlamentet. Ett var inrättandet av fyra oberoende kommissioner för att komma till rätta med olika former av maktmissbruk (se nedan).

Valet ägde rum den 5 december 2001 och innebar en stor seger för en ny koalition dominerad av landets största parti, United National Party, ett center-höger parti, som hade makten i landet 1977-1994. Freden var den största valfrågan och flera tamilska partier ställde sig bakom LTTE som ensam förhandlare med regeringen i kommande fredsförhandlingar. Valet genomfördes, liksom tidigare, omgärdat med våld och oegentligheter. Över 60 personer dödades. Bland annat mördades ett antal muslimska valarbetare, enligt uppgift av dåvarande regeringens anhängare. De anklagade är häktade och rättegång pågår.

Omedelbart efter maktskiftet inleddes arbetet för att skapa ett bättre klimat för fred. I Colombo togs många säkerhetskontroller bort, gator som varit stängda av säkerhetsskäl öppnades åter och samhällsklimatet förändrades. LTTE utlyste liksom året innan en ensidig vapenvila i december 2001. Förhandlingar kring ett ömsesidigt avtal om vapenvila inleddes med lyckosam utgång och denna trädde i kraft den 23 februari 2002. Regeringen förband sig utöver avtalet att åtgärda en rad MR-frågor, något som den i stort har hållit. Den ekonomiska utvecklingen är ett av hoten mot freden, den kan skapa ett missnöje som kan riktas mot regeringen. Annars går arbetet i stort efter planerna. Formella fredsförhandlingar mellan regeringen och LTTE inleddes i Thailand i september, efter att regeringen hållit sitt löfte att upplösa sin bannlysning av LTTE som terrororganisation, när ett datum för fredssamtalen kunnat bestämmas. Båda parter förklarade efter första rundan av samtal sin respekt och uppskattning för den konstruktiva anda och förtroendeingivande attityd motparten visat. Konkret ledde mötet till en överenskommelse att upprätta en 'Joint Task Force' för att identifiera och samordna kortsiktiga humanitära insatser och återuppbyggnadsinsatser. Man är överens att bygga samarbete och ömsesidigt förtroende genom en steg-för-steg-strategi, där vissa centrala och svårare frågor får vänta. LTTE förtydligade sina politiska anspråk, med hänvisning till begreppet 'home land', till att handla om graden av autonomi och självbestämmanderätt snarare än utbrytning ur den lankesiska staten, vilket allmänt anses som ett viktigt framsteg och tyder på större vilja att uppnå fred genom förhandling än vid tidigare

fredsöversök. Fredsöversörhandlingarna har i ett första skede bestämts äga rum i tre rundor; den första samtalsrundan som började i september fortsätter i månadsskiftet oktober-november.

De flesta av de allvarliga kränkningarna av mänskliga rättigheter kan hänföras till konflikten. Såväl regeringssidan som LTTE gör sig skyldiga till övergrepp. Tortyr, försvinnanden, utomrättsliga avrättningar, massarresteringar, civila offer för landminor och bomber är några av de kränkningar som sker i anslutning till konflikten. Under det gångna året har civila offer för landminor varit relativt stort beroende på att en vapenvila slutits och att ett stort antal internflyktingar, över 213.000, redan spontant återvänt till sina hem. Konflikten har enligt UNHCR orsakat uppemot 800.000 internflyktingar som lever under stora umbäranden i såväl LTTE-kontrollerade områden som i regeringskontrollerade dito. Att normalisera tillvaron för dessa är en akut uppgift i fredsprocessen.

I maj 2000 förstärktes de befintliga undantagslagarna och pressfriheten begränsades. Efter några månader släpptes den hårda kontrollen över media, bland annat för att tillåta en valkampanj. Den 4 juli 2001 "flyttades" de flesta regler under undantagslagarna (Emergency Regulations, ER) till Prevention of Terrorism Act och Public Security Ordinance. De senare dekretet kan presidenten ensam besluta om, medan ER behövde förläggas genom en månatlig omröstning i parlamentet, som presidenten då hade hemförlovat. ER och PTA är de lagar som givit utrymme för övergrepp mot de mänskliga rättigheterna.

I ett längre perspektiv har den tidigare regeringen gjort ansträngningar för att komma tillrätta med försvinnanden och andra övergrepp och tillsatt en Human Rights Commission som har regionala kontor på elva platser till vilka offer för övergrepp kan vända sig. Human Rights Commission's arbete har förbättrats avsevärt under de senaste två åren jämfört med de första åren, även om det fortsatt krävs insatser av institutionsuppbyggande karaktär. Den nya regeringen stöder också kommissionens arbete.

LTTE har bidragit till svårigheterna också genom att inte tillåta en moderat tamilsk opposition. En av de främsta företrädarna för denna, Dr. Neelan Tiruchelvam, mördades av en självmordsbombare den 29 juli, 1999. LTTE har genomfört flera utomrättsliga avrättningar i de områden som kontrolleras av dem.

Regeringen kontrollerar alla säkerhetsstyrkor. Armén, med ca 120.000 man, flottan med 15.000 och flygvapnet med 17.000, har huvudansvaret

för att bekämpa LTTE. Även polismakten, som är ansvarig för den interna säkerheten i de flesta av landets delar, används i militära operationer. Därutöver finns polisens Special Task Force (STF) som bemannat de flesta säkerhetskontroller utom dem på Jaffnahalvön och i krigsområdena. Ett slags hemvärn ('home guards') har bildats för att skydda muslimska och sinholesiska byar nära krigszonen. Regeringen beväpnar också några av de tamilska partier som står i opposition till LTTE. Dessa partier har dock gradvis avväpnats, i sista vändan genom det avtal om vapenvila som nu råder. Det är svårt att säga om avväpnningen har varit effektiv. Polisen medger att hemvärnen orsakar stora problem, som resultat bl a av att de aldrig fått ordentlig polisträning.

Under det gångna året har kriget inte varit lika intensivt som de senaste åren. Från juli till december 2001 dödades ca 200 kombattanter och ett 50-tal civila; uppemot det dubbla antalet sårades. Dessa siffror är svåra att helt belägga men bygger på löpande pressuppgifter.

Båda sidor i konflikten har endast i undantagsfall tagit krigsfångar. Det antas att personer som kapitulerar oftast skjuts eller att de som sårats lämnas att dö. LTTE:s soldater förväntas begå självmord genom att bita i en cyankalium-kapsel som de har om halsen om de tillfångatas eller såras och kvarlämnas på krigsfältet.

LTTE fortsätter att rekrytera barn till sina kämpande led, även efter stilleståndsavtalet. Rekryteringen av soldater i LTTE-områden sker delvis med tvångsmetoder. Befolkningen har sällan någon möjlighet att slippa delta i LTTE:s aktiviteter. Regeringen genomför regelbundet rekryteringskampanjer. Deserterade från regeringstrupperna (uppskattningsvis 50.000) erbjuds med jämna mellanrum amnesti om de återgår i tjänst. Annars jagas de av polisen och det är förbjudet att anställa eller skydda en desertör. Detta är en grogrund för brottslighet och ljusskygg verksamhet av olika slag.

Kvinnor deltar i kriget som kombattanter på båda sidor. LTTE rekryterar unga flickor och kvinnor som genomgår en hårdhänt träning och förberedelse. Armén och polisen rekryterar också kvinnor i ett ökande antal.

Jaffna-halvön har tills helt nyligen (april 2002) varit avskuren från resten av landet genom krigszonen. De transportrestriktioner som Ministry of Defence har beslutat om har försvårat det civila livet i Jaffna, inklusive internationellt bistånd till rehabilitering.

Restriktionerna har gällt ett stort antal varor, inte minst mediciner och medicinsk utrustning. Persontransporter till och från halvön har varit begränsade. Internationella röda kors-kommittén drev en sjötransport för att kunna forsla allvarligt sjuka. Denna transport användes av FN-organen och delar av givarsamfundet som inte ville resa med arméflygets plan. Sedan april 2002 är det åter möjligt att resa landvägen till Jaffna. Restriktionerna för införsel av varor i LTTE-hållna områden har varit ännu hårdare, men nu tillåts ett avsevärt varuflöde.

På senare år, sedan den förra regeringen fick väljarnas mandat i valen 1994, har en rad strukturer för att säkra de mänskliga rättigheterna skapats. Kommissioner, kommittéer, "task forces" och myndigheter inrättas vilkas ansvarsområden inte alltid är tydliga och ofta överlappar varandra. Dessa initiativ skapar dock en ökad kunskap och debatt i samhället om mänskliga rättigheter och brott mot dessa, även sådana som är institutionaliserade i samhället. Det finns därför hopp om förändringar.

Regeringen har även gjort ansträngningar, särskilt under 1998 och 1999, att komma till rätta med övergrepp som begåtts av armén och säkerhetsstyrkorna. MR-avdelningar har under 2002 inrättats vid armén, flottan och flygvapnet.

Högsta domstolen har avgjort en rad fall av "fundamental rights" till offrets fördel. Offer för MR-kränkningar som använder rättssystemet får ibland kompensation. Svagheten ligger i att dom inte kan fällas över dem som begått brottet, något som vidmakthåller den straffrihet som rått sedan länge.

Så länge kriget i Sri Lanka pågår kommer allvarliga kränkningar av de mänskliga rättigheterna att äga rum. Regeringssidan genomför periodvis förbättringar och rutiner för att minska övergreppen, men i pressade lägen prioriteras inte detta. På LTTE-sidan finns en viss återhållsamhet vad gäller civila offer, men denna sätts åt sidan vid enstaka tillfällen. I övrigt råder en disciplin som hårt drabbar oliktankande och även de egna kombattanterna.

En ökad reell jämlikhet behövs för att andra övergrepp ska minska. Likhet inför lagen, t ex kommer knappast att bli en verklighet förrän alla förväntas följa lagarna och de mindre bemedlade har tillgång till rättssystemet. Detta är en långsiktig process, men den kan påbörjas nu.

2. Ratifikationsläget beträffande de mest centrala konventionerna på mänskliga rättigheternas område

Sri Lanka har ratificerat samtliga centrala konventioner *utom*

- tilläggsprotokollet om avskaffande av dödsstraffet;
- 1951 års flyktingkonvention.

Sri Lanka har inte gjort några omfattande reservationer till konventionerna. Rapporteringen har gradvis blivit bättre och mer ambitiös till sin utformning men lider av en ständig eftersläpning. Eftersläpningen beror dels på ineffektivitet, dels på den politiska konjunkturen. Enskilda organisationer är numera aktiva under förberedelsestiden särskilt vad gäller barnkonventionen och konventionen mot all slags diskriminering av kvinnor.

Förhoppningsvis kommer rapporterna i framtiden att tas fram genom en konsultativ process. Resultaten av kommittéernas granskningar och rapporter som lämnas av särskilda rapportörer till FN:s kommission för mänskliga rättigheter publiceras ofta av MR-organisationer och diskuteras.

Situationen vad gäller de enskilda konventionerna är följande:

Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter, ICCPR:
Ratificeringen trädde i kraft den 11 september 1980. Sri Lanka godkänner inte kommitténs kompetens enligt paragraf 41. Sri Lanka borde ha rapporterat 5 gånger, senast 2001, men har endast avlämnat tre rapporter: 1983, 1990 och 1994. Rapporten granskades av Kommittén för mänskliga rättigheter i oktober 1995, efter att Sri Lanka lämnat kompletterande upplysningar då rapporten var ofullständig. Genom undantagslagar, som varit i kraft sedan maj 1983 (bortsett från ett kort avbrott 1989) har landet derogerat från vissa förpliktelser i konventionen. (Även under 70-talet rådde undantagslagar under långa perioder.)

Det fakultativa protokollet om enskild klagorätt har nyligen ratificerats. Ratifikationen trädde i kraft den 1 mars 1998.

Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, ICESCR:

Ratificeringen trädde i kraft den 11 september 1980. Sri Lanka borde ha rapporterat 1990 och 1995, men har endast rapporterat en gång, 1996. Kommittén lämnade sina slutliga kommentarer i juni 1998.

Rasdiskrimineringskonventionen

Ratificeringen trädde i kraft den 20 mars 1982. Rapport 7, 8 och 9 granskades av kommittén i augusti 2001. Samtidigt som flera positiva

åtgärder hade gjorts inom MR-området i Sri Lanka så fanns det brister. De viktigaste av dem gällde enligt kommittén:

- att undantagslagarna och Prevention of Terrorism Act anses tillämplas på ett diskriminerande sätt mot tamiler;
- att de som bor i nordöstra delarna av landet, samt internflyktingar har en svår situation;
- att ett antal tamiler av indiskt ursprung fortfarande inte har medborgarskap i Sri Lanka och att flera av dem är statslösa;
- att ursprungsbefolkningen "Veddass" inte har skydd för sin mark och sin kultur.

Konventionen om avskaffande av diskriminering mot kvinnor
Ratificeringen trädde i kraft den 11 november 1981. Fem rapporter borde ha avgivits, den tredje (3 + 4) lämnades in under första halvåret 2000. Denna granskades i januari 2002. Kommittén prisade Sri Lankas rapport ur teknisk synpunkt och underströk mycket som är bra för kvinnor i landet, t ex utbildning, sjukvård inklusive familjeplanering och lagligt skydd. Av de många kommentarer som kommittén gjorde kan framhållas (se också avsnitt 14, sid. 30):

- den muslimska familjelagen som diskriminerar kvinnan vad gäller ålder för giftermål;
- att en lankesisk kvinna som är gift med en utlänning inte kan ge sina barn lankesiskt medborgarskap;
- att så få kvinnor finns på politiska poster;
- att abortlagen är så restriktiv och att detta ger upphov till illegala aborter;
- att våld mot kvinnor är så allmänt förekommande;
- att statistik om löneskillnader inte finns, mm.

Konventionen om barnets rättigheter

Ratificeringen trädde i kraft den 11 augusti 1991. Sri Lanka har lämnat sin första rapport. 1997 blev landet uppmanat att komma in med kompletterande upplysningar om den väpnade konfliktens effekt på barn, deras deltagande i konflikten och hur myndigheterna handhar barnsoldater. Denna information har inte lämnats. Den andra ordinarie rapporten lämnades in våren 2000.

Konventionen mot tortyr

Ratificeringen trädde i kraft den 2 februari 1994. Sri Lanka godkänner inte klagomål enligt paragraferna 21 och 22 av konventionen. Den första rapporten, som borde lämnats 1995, lämnades hösten 1997 och

kommitténs avslutande kommentarer gavs i juni 1998. Tortyrkommittén besökte Sri Lanka i augusti 2000.

Efter besöket av FN:s tortyrkommitté tillsatte utrikesministeriet i december en 'Permanent Inter-ministerial Standing Committee on Human Rights', vars uppgift är att besvara förfrågningar från FN:s olika mekanismer. Utrikesministern själv är ordförande och kommittén ska träffas en gång i månaden. En särskild enhet inom polisen har sedan fått i uppgift att systematisera utredningarna av MR-övergrepp begångna av polis och militär.

MEDBORGERLIGA OCH POLITISKA RÄTTIGHETER

3. Respekt för rätten till liv och kroppslig integritet, förbud mot tortyr

I Sri Lanka har rätten till liv under de senaste decennierna varit satt på undantag. Våldsamma uppror har ägt rum, och många liv har skördats i form av utomrättsliga avrättningar, s.k. försvinnanden, och i inbördeskrig. Kriget mellan armén och LTTE pågår sedan 1983 och har under de senaste fyra åren varit inne i en intensiv fas, med många offer som följd. Tusentals har dödats i regelrätta slag och många hundra har dödats genom bomb- eller mindåd utförda främst av LTTE. Korrekta siffror är svåra att få fram. Under 2001 var kriget inte lika intensivt som de tidigare åren. Från juli till december 2001 dödades ca 200 kombattanter, ett 50-tal civila och uppemot det dubbla antalet sårades.

Regeringssidan har valt att införa och tillämpa särskild lagstiftning för att bekämpa upprorsrörelsen. Den 27 januari 1998 (två dagar efter bomben mot 'Temple of the Tooth' i Kandy) förbjöds LTTE och all form av stöd till organisationen kriminaliserades och kan bestraffas med 7-15 års fängelse. Denna lagstiftning har mildrats på sistone. Emergency Regulations (ER) upphörde att gälla i juli 2001 (eftersom parlamentet upplöstes och inte längre kunde förlänga dessas giltighet).

Prevention of Terrorism Act (PTA) antogs av parlamentet 1979 för att tillfälligt bekämpa terrorism och lagbrott. 1982 blev lagen permanent. Enligt denna lag kan en person på Ministerns uppdrag (där denne "has reason to believe or suspect that any person is connected with or concerned in any unlawful activity") arresteras i upp till arton månader utan rättsliga åtgärder och polisen kan genomföra husrannsakan och beslagta dokument utan särskilt tillstånd. Om erkännande sker till en polis av högre rank räcker det som bevis i rättegång, ett förfarande som kan fresta till användning av tortyr. Beslut under PTA kan inte överklagas. Flera bestämmelser som tidigare hörde till Emergency

Regulations har förts in under PTA som fungerar som dekret utfärdade av presidenten.

Emergency Regulations (ER) består av ett helt system av regler som hela tiden fylls på och ändras. Presidenten har makt att förklara undantagstillstånd under 'Public Security Ordinance' för att bevara den allmänna ordningen. Ett beslut kan inte överklagas, men måste godkännas av parlamentet om undantagstillståndet ska gälla mer än 14 dagar. När det råder undantagstillstånd kan presidenten införa undantagslagar (ER). Dessa upphäver existerande lag, men inte konstitutionen. Under en period gällde undantagslagarna bara i vissa delar av landet, men perioden augusti 1998 till juli 2001 utvidgades giltigheten till hela landet.

Under ER var det tillåtet att arrestera och hålla en person *preventivt* upp till ett år utan rättsliga åtgärder. Högsta domstolen fastslog dock 1997 att häktning måste ske inom 24 timmar. Detta skedde långt ifrån alltid. En misstänkt person kunde arresteras, visiteras och husrannsakan och beslag ske av polis och krigsmakt utan särskild order. Arresterade kunde hållas under längre tid utan häktning. Ibland häktades personer under ER för att sedan omhäktas under PTA. Häktningstiderna kunde på det sättet uppgå till år. Enligt ER fanns det 346 auktoriserade arrester. Enligt andra källor fanns också hemliga sådana.

I maj 2000 introducerades nya och hårdare ER i hela landet. Nu var det inte längre endast polis och krigsmakt som kunde arrestera och göra husrannsakan, utan också "any other person authorized by the President to act under this regulation". Detta kunde svårtligen kontrolleras av en person som arresteras. 1998 introducerades en regel om att ge ett skriftligt bevis på arresteringen till en närstående person. Detta för att förhindra försvinnanden.

ER har också haft konsekvenser för yttrande- och tryckfriheten, se nedan.

Undantagslagarnas bestämmelser kritiserades av såväl FN:s kommittéer och rapportörer som lokala och internationella MR-organisationer. De gjorde det för enkelt att arrestera misstänkta.

I februari 2002 förklarade premiärministern att nya arresteringar under PTA inte skall äga rum. Lagarna (dekreten) finns dock kvar.

Den 4 juli 2001 "flyttades" de flesta regler under ER till PTA och Public Security Ordinance. De senare dekreten kan presidenten ensam besluta om, medan ER behövde förlängas genom en månatlig omröstning i

parlamentet. Det är oklart vad som exakt kom att modifieras av ovanstående i och med att detta skedde.

Det beräknas att det i juli 2002 fanns 360 personer arresterade under PTA som inte har dömts för något. Dessa har alltså varit fängslade i minst ett halvår. För ett år sedan var samma siffra kring 1500, så det är en avsevärd förbättring som har skett.

De senaste två decennierna har många s.k. försvinnanden ägt rum i Sri Lanka; det kan röra sig om uppemot 80.000 personer. Nuvarande regering tillsatte tre regionala undersökningskommissioner för att undersöka de försvinnanden som ägde rum januari 1988 – december 1994, de flesta under JVP-upproret 1988-89. Slutrapporten kom i september 1997. Av förmodade ca 70.000 försvinnanden hade omständigheterna kring 16 742 klarlagts. Säkerhetsstyrkorna befanns stå bakom de flesta försvinnanden och JVP de flesta återstående. Regeringen har lämnat fall till riksåklagaren för åtal. Domstolarna har börjat arbeta med dessa fall. I maj 1998 etablerades en fjärde kommission för att ta sig an de delar av landet som inte täcktes av de tidigare och 10.136 anmälda fall. Denna undersökte försvinnanden i nord-östra delen av landet som ägde rum 1987-1990.

Det senaste tillfället då ett stort antal personer försvann var 1996 på Jaffnahalvön. Armén hade just återtagit halvön från LTTE och aktiviteterna spårade ur. Knappt fyra hundra personer har konstaterats försvunna under denna period. Ett av dessa fall gällde en ung kvinna, Krishanti Kumaraswamy, som blev våldtagen och mördad. Hennes släktingar blev sedan mördade en efter en när de sökte efter henne. Genom familjens kontakter och MR-organisationer blev fallet känt och togs upp i rätten. Sex av de misstänkta soldaterna dömdes till döden, ett av de få undantagen från den straffrihet som i regel gäller för denna typ av brott. En av dem vittnade under rättegången om att många andra offer skulle vara begravda i Chemmani, Jaffna. Nästan ett år senare, i juni 1999, påbörjades utgrävningar av de platser som de dömda pekade ut. Det finns starka misstankar om att kroppar forslats bort från området. Under utgrävningarna i juni och september 1999 har kvarlevorna av 15 personer hittats, långt färre än vad fångarna sagt sig känna till. Det finns nu farhågor om att ytterligare utgrävningar inte kommer att ske, eftersom vittnen är rädda att träda fram. Försvarsministeriet skickade i december 2001 ett brev till 355 föräldrar och släktingar till dem som försvann i Chemmani. I brevet beklagas att det inte är möjligt att spåra de försvunna. Samma brev skickades dock till dem vars släktingar kunnat identifieras efter utgrävningarna.

Sporadiska fall av försvinnanden har även skett senare i krigsområdena. Antalet försvinnanden ökade sedan de nya och hårdare undantagslagarna infördes i maj 2000, men har minskat sedan fredsprocessen inleddes. Antalet fall är svårt att uppskatta, men flera källor beräknar att det handlar om mellan tjugo och femtio per år efter 1996. Den 19 december 2000 försvann åtta civila internflyktingar, varav en 5-årig pojke. Deras kroppar återfanns i en tillfällig grav sex dagar senare. Tretton soldater arresterades i anslutning till bortförandet och mordet.

FN:s 'Working Group on Enforced or Involuntary Disappearances' gjorde ett uppföljningsbesök i Sri Lanka i oktober 1999. I sin rapport framhåller arbetsgruppen de stora ansträngningar som har gjorts de senaste åren av regeringen för att fastställa vad som har skett med de försvunna under 80- och de första åren av 90-talet, utdela dödsattester (som ger rätt till viss ersättning), och rannsaka de identifierade ansvariga. Av ca 20.000 erkända fall har någon skyldig kunnat hittas i ca 4000 fall. Ca 500 poliser och militärer har anklagats. Några har dömts, andra har utsatts för disciplinära åtgärder. Sri Lanka har trots dessa ansträngningar det näst största antalet ouppklarade försvinnanden av länderna på arbetsgruppens lista. En del av de ansvariga som är kända har till och med befordrats. De försvinnanden som ägde rum före 1994 har alltså undersökts av oberoende kommissioner. De fall som ägt rum sedan dess undersöks av en kommission under försvarsministeriet vars rapporter är konfidentiella.

Utomrättsliga avrättningar och politiska mord förekommer i anslutning till konflikten. Säkerhetsstyrkorna, med dem allierade politiska (tamil)partier, och LTTE gör sig skyldiga till avrättningar av utvalda offer. Säkerhetsstyrkornas offer är oftast civila som betraktas som LTTE:are eller drabbas av kollektiva bestraffningar efter en LTTE-attack.

I oktober 2000 utfördes en massaker på 27 tamilska ungdomar som hade hoppat av LTTE eller arresterats som misstänkta LTTE-anhängare, och befann sig på en rehabiliteringsanstalt i Bindunuwewa, i Badulla-distriktet (ett av te-diskrikten). 14 ungdomar sårades men överlevde. En mobb av civila sades ligga bakom dådet, men mycket tyder på att det hela var organiserat av sinhala-nationalister och att den lokala polisen bidrog genom att inte förhindra dådet. En undersökningskommission tillsattes och en handfull personer är anklagade för att ligga bakom dådet eller ha samarbetat med förövarna. Rättegång har påbörjats.

Den 19 oktober 2000 sköts journalisten Mylvaganam Nimalaranjan ihjäl i sitt hem i Jaffna. Han bidrog bland annat till BBC:s sinhala- och tamil-

sändningar och rapporterade utförligt om valfusk och internflyktingar i Jaffna. Vid aktionen skadades hans far av en kniv och två släktingar av en granat. EPDP (ett tamilskt parti) anklagas av många för dådet. Dess ledare nekar till anklagelserna men säger samtidigt att Nimalaranjan var en LTTE-agent. En EPDP-medlem häktades den 19 augusti 2002, i anslutning till mordet. Han hävdar att han har torterats svårt av polisen.

Politiska mord som inte direkt hänger samman med konflikten förekommer också, se beskrivningar av parlamentsvalen i december 2001.

Den 19 juli 2001 gick polisen hårt fram mot en demonstration i Colombo. Minst två personer dog av skottskador och över 30 sårades.

Handel med barn förekommer i Sri Lanka. Det är svårt att veta hur utbredd denna handel är, men ca 100.000 barn, de flesta flickor, beräknas arbeta som hemhjälp. En del av dem har "sålts" av sina föräldrar. Många av dem utsätts för övergrepp, se nedan. Det förekommer att barn säljs till hallickar för att användas i prostitution. Denna handel är på tillbakagång.

Fängelseförhållandena är undermåliga. Fångarna ges mat och sjukvård. Men det förekommer att fångar får sova i skift eftersom det inte finns utrymme för alla att ligga ner. Våld mellan fångar bryter då och då ut, ibland med politiska motiv.

Efter en trend av minskad användning av tortyr, anser flera bedömare att det hårdnande säkerhetsläget 2000-2001 medförde att tortyr användes i större grad. Sedan stilleståndsavtalet har förekomsten av tortyr i nord och öst minskat. Dock förekommer flera fall av allvarlig tortyr i det ordinarie polisarbetet.

Efter ratificeringen av tortyrkonventionen antogs Convention Against Torture Act (1994). Minimistraffet för tortyr är enligt den 7 år. Medan ett fåtal inom säkerhetsstyrkorna under senare tid har dömts till långa fängelsestraff för sin medverkan i "försvinnanden" och utomrättsliga avrättningar, så har ingen ännu dömts för tortyr enligt den nya lagen. Efter besöket av FN:s tortyrkommitté i augusti 2000 tillsatte utrikesministeriet en 'Permanent Inter-ministerial Standing Committee on Human Rights', vars uppgift är att besvara förfrågningar från FN:s olika mekanismer. Utrikesministern själv är ordförande och kommittén ska träffas en gång i månaden. En särskild enhet inom polisen har sedan fått i uppgift att systematisera utredningarna av MR-övergrepp begångna av polis och militär.

Enligt Amnesty International förekommer följande metoder: upphängning i tummarna eller anklarna; slag med kablar, cricketracketar och plaströr fyllda med sand eller betong; nära dränkning; plastpåsar med bensin, chilipulver eller pesticider över huvudet; brännande med cigaretter eller smält plast; elektriska chocker mm. Våldtäkt används mot kvinnor.

Våldtäkt och tortyr, ibland följda av mord, sker då och då i anslutning till konflikten. Två unga mödrar i Mannar i den nordvästra delen av landet torterades och våldtogs den 19-21 mars 2001. Tortyren var av allvarlig art. Enligt grannar blev en 42-åriga kvinna gruppvåldtagen av soldater den 9 juli 2001. Sjukhuset i Jaffna bekräftar att hon blivit brutalt våldtagen och att hennes 82-åriga mor skadats då hon försökt att stoppa våldtäkten.

4. Dödsstraff

Sri Lanka har hört till de länder som enligt FN:s lista över dödsstraffet (E/CN.4/1999/52) anses ha avskaffat dödsstraffet i praktiken.

Dödsstraff utfärdas men straffet omvandlas till fängelse. Den seriaste avrättningen ägde rum 1976. Den 13 mars 1999 sändes ett pressutlåtande från presidentens sekretariat rörande praxis. Ett av förslagen var att om riksåklagaren och justitieministern är överens om dödsstraff, efter lagenlig process, så kan inte presidenten omvandla straffet till livstids fängelse. Ett återupptagande av avrättningar föreslogs alltså, mot bakgrund av en ökande brottslighet. Förslaget fick åter aktualitet efter parlamentsvalet i oktober 2000 då den nye justitieministern hävdade att inget hindrade att avrättningarna återupptogs.

Under Sveriges ordförandeskap i EU diskuterades frågan med ansvarig minister. Ingen avrättning har verkställts. Det senaste är att presidenten 2002 sagt att dödsstraff inte kommer att verkställas så länge hon har makten.

5. Rättssäkerhet

Sri Lanka har ett väl utbyggt rättssystem och i stort oberoende domstolar. Domare slutar vid lagstadgad pension, och kan tvingas avgå på grund av att de misskött sig eller inte klarar av sitt arbete. Detta kan bara ske efter utredning och beslut av presidenten och parlamentet.

Rättssystemet är tungrott och därför ineffektivt. Rättsfallen drar ofta ut på tiden och även de av enklare karaktär tar månader, ibland år. Domstolarna är i princip självständiga i förhållande till den exekutiva

makten, även om graden av självständighet också beror på den enskilde domarens mod och kunskap. Det händer att politiker lägger sig i och styr utgången av rättsfall.

I november 2001 gjorde en delegation från 'International Bar Association' besök i Sri Lanka, och producerade därefter rapporten "Sri Lanka: Failing to Protect the Rule of Law and the Independence of the Judiciary". Rapportens slutsatser är i stort vad som sägs ovan. Den har också en rad rekommendationer och förslag till förbättringar.

I anslutning till konflikten utsätts civilbefolkningen för "round-ups" med massarresteringar. De blir oftast släppta efter förhör, men anhållandena skapar rädsla. Efter attacken på flygplatsen i juli 2001 ägde många sådana "round-ups" rum i Colombo, Galle och andra städer i söder. Hundratals tamiler arresterades och förhördes. Detta pågick i flera månader.

Under 2000 arresterades 13.514 personer under PTA enligt pressrapporter i Colombo. Inga av dem som arresterats på Jaffna-halvön är medräknade. Det reella antalet torde vara betydligt fler. Ca 2500 beräknas sitta anhållna en längre tid. ICRC besökte 3329 fångar som fängslats under undantagslagarna under år 2000. Perioden januari-mars 2001 besöktes 1405 anhållna varav 138 kvinnor och 27 barn. ICRC besöker också regelbundet 22 personer som är i LTTE:s fångenskap, hälften civila och hälften militära.

LTTE driver in "skatt" i de områden där de har kontroll, men också utanför dessa, som i Jaffna och Batticaloa. Den som inte betalar riskerar att kidnappas till dess att så sker. Summorna är mer eller mindre avvägda efter betalningsförmåga.

Lägsta straffålder är 8 år. Mellan 8 och 16 års ålder gäller särskilda regler, från 16 år likställs personen med en vuxen. Ett problem är att offer för övergrepp ofta behandlas på samma sätt som en förövare och skickas till uppfostringshem. Fokus är omhändertagande av barnet, inte bestraffning av förövaren. De väpnade styrkorna har särskilda militärdomstolar. LTTE har sin egen rättsskipning, som ofta är politisk. I Jaffna har hot från LTTE mot domstolstjänstemän lett till ett icke-fungerande domstolsväsende. Dock verkar det finnas en ambition hos LTTE att på egenkontrollerat territorium bygga upp en rättsskipning som i högre grad är internationellt gångbar. Domarna har emellertid ingen juridisk utbildning, och domstolarna tvingas hantera fall utan utarbetade rättskällor eller ett väldefinierat rättsligt mandat.

Regeringen har inrättat en rad kommissioner, 'task forces' och kommittéer för att få bukt med MR-övergrepp. Det mest genomgripande initiativet är inrättandet av en permanent 'Human Rights Commission' (HRC). Beslutet fattades i juli 1996. Den första kommissionen tillsattes i mars 1997. Dess mandat gick ut i mars 2000 och fem nya personer utsågs att utföra kommissionen, fyra män och en kvinna. Kommissionen har ett stort arbetsfält som inbegriper granskning av lagförslag, egna förslag till lagstiftning, ge myndigheter råd om praxis för att garantera rättigheter, utreda misstänkta brott mot MR, utbilda och informera allmänheten om MR, utreda på eget initiativ, ta emot klagomål från enskilda, utreda dessa fall och driva dem mm. Elva lokalkontor har etablerats runt om i landet. Genom att varje arrestering ska meddelas till HRC inom 48 timmar, och att många arrester verkligen besöks, minskar förekomsten av tortyr. HRC strävar efter att få igång ett fungerande arbete. Vissa tecken tyder på en förbättring sedan nya ledamöter utsågs i mars 2000. MR-aktivister är dock fortsatt skeptiska till kommissionens effektivitet.

6. Personlig frihet

Se ovan under p.4.

Efter en lång period av reserestriktioner på grund av kriget, har situationen avsevärt förbättrats. En viss kontroll sker dock av båda sidor vad gäller personer som reser in och ut ur de LTTE-kontrollerade områdena.

Före februari 2002 var inrikes reserestriktioner mycket besvärande för dem som lever nära konfliktområdena. Tillstånd krävdes för många resor, ibland från ett kvarter till ett annat. Men även utanför krigsområdena drabbades befolkningen i allmänhet av otaliga säkerhetskontroller med kroppsvisitering och identitetskontroll. Tamiler trakasseras på ett diskriminerande sätt.

Över 170.000 människor har länge levt i s.k. 'welfare centres'. Det rör sig om flyktingläger under regeringens kontroll. Ofta har invånarna i ett sådant läger, som varit överbefolkat och där svåra sanitära förhållanden råder, endast kunnat lämna detta mellan kl 9 och kl 17 på dagarna för att få tillgång till de matransoner som delas ut. Stora skaror har under året börjat lämna lägren, trots de svåra förhållanden som möter dem när de återvänder till hemtrakter eller andra delar av landet; flertalet har flyttat från söder (Vanni generellt eller Vavuniya samt i mer begränsad utsträckning Colombo, Gampaha osv) till norr. Bara till Jaffna uppskattas ca 120.000 människor ha återvänt sedan januari 2002.

7. Strafflöshet

Strafflösheten är utbredd och utgör ett stort problem. Särskilt tydligt har detta varit i förhållande till fall av försvinnande, mord, våldtäkt, tortyr mm. som skett i anslutning till konflikten. Dessa har minskat avsevärt som resultat av vapenstilleståndsavtalet mellan regeringen och LTTE. Ändå fortsätter straffrihet att förekomma. Om någon straffas är det oftast en militär eller polis av lägre rang. Många allvarliga fall läggs ned i brist på bevis, ibland efter påtryckningar från högre uppsatta jurister.

Resultatet av detta är bristande förtroende för systemet, och en rädsla att träda fram och vittna. I t ex Chemmani-fallet (se avsn. 3, sid. 11) är bristen på villiga vittnen ett av hindren att kunna gå vidare.

8. Yttrande och mediafrihet mm.

Yttrande- och tryckfrihet garanteras av Sri Lankas konstitution. Regeringen kontrollerar delar av pressen, två TV-stationer och Sri Lankan Broadcasting Corporation. Det finns ett stort och varierat utbud av privata tidningar, radiostationer och TV-kanaler, inklusive en privat tidning i Jaffna.

I juni 1998 förbjöds publicering eller sändning av allt material som hör samman med arméns och säkerhetsstyrkornas operationer, förflyttningar, inköp och all information om hur armén eller polismakten agerar. Samma år förbjöds också publicering av bilder på lemlästade bomboffer och liknande. Utländska TV-stationers sändningar kring konflikten har störts. Den utnämnda censorn var fram till december 1998 en militär. Uppdraget gavs sedan till en civil person. Efter de militära förlusterna i november 1999 och april 2000 censurerades tidningar och elektroniska media hårt. Den 30 maj 2001 avskaffades censuren på militära nyheter.

I princip har det varit tillåtet att bevaka kriget vid fronten efter tillstånd från de militära myndigheterna. Sådana tillstånd gavs ytterst sällan, i realiteten endast till grupper som reste som arméns gäster. Det var därför mycket svårt att få reda på vad som hände vid fronten. Utländska media har också haft svårt att komma över material. Sedan stilleståndsavtalet i februari i år råder rörelsefrihet, och journalister kan besöka vilka områden de vill. Resultatet har varit en kraftig ökning i mediarapportering från tidigare krigsområden.

Lagen mot förtal har utnyttjats ofta, framför allt av regeringen men även av prominenta oppositionspolitiker. Detta innebär ytterligare en form av censur enligt journalister, MR-organisationer m fl. Lagen mot förtal avskaffades våren 2002.

Det förekommer att journalister hotas och till och med mördas på Sri Lanka. Se ovan under rätten till liv.

I september 2001 ville den nord-östra provinsens råd dela ut pris till två tamilska journalister, men detta stoppades av den centrala regeringen i Colombo. En annan tamilsk journalist blev hotad av militär i juli 2001, i Batticaloa på östkusten.

LTTE har i vissa fall sökt begränsa tanke- yttrande- eller tryckfrihet. Oliktänkande har kunnat straffas hårt, ibland med döden. En viss förbättring verkar ha skett efter stilleståndsavtalet, men det finns anledning att tro att kontrollen fortfarande är hård. I början av augusti 2002 angrep en grupp män en tidningsredaktion i Batticaloa, efter att denna rapporterat om ett skifte av LTTE-ledarskapet i Öst. Angriparna förefaller ha velat identifiera källan till nyheten som gett upphov till artikeln. Källan hittade man inte, varför stora delar av tidningens utrustning förstördes eller stals, med resultat att den ännu inte återgått i press i oktober 2002.

I april 1999 rapporterade pressen att ett brev sänts från presidentens sekretariat vilket krävde att alla enskilda organisationer skulle omregistrera sig under en myndighet och komma in med detaljerade upplysningar om sin verksamhet, hur de skaffade medel till sitt arbete, etc. Många organisationer såg detta som en attack på föreningsfriheten och ett försök från myndigheterna att komma åt deras finansiering. Omregistreringen har inte satts i verket.

Det råder religionsfrihet i landet och en relativt god tolerans mellan olika religionsföreträdare. Landet har fyra stora religioner: buddhism, hinduism, islam och kristendom. Buddhismen har en privilegierad ställning i konstitutionen, men respekt för alla religioner garanteras.

En rad initiativ tas av regeringen för att öka kunskapen om de mänskliga rättigheterna. Sri Lanka Foundation har ett 'Human Rights Centre' som bland annat söker integrera kunskaper i den obligatoriska skolutbildningen. Vid universitet i Colombo finns ett MR-center, ett är på väg att sättas upp i Amparai och ett möjligen vid Jaffnas universitet. Enligt skolreformen ska information om mänskliga rättigheter ingå i undervisningen. Ett stort antal enskilda organisationer samarbetar med myndigheterna för att sprida information om mänskliga rättigheter.

9. De politiska institutionerna

Sri Lanka är en demokratisk republik med flerpartisystem. Den konstitutionella makten delas mellan den folkvalda presidenten och ett

parlament med 225 ledamöter. Presidenten, som väljs för sex år, har genom 1978 års konstitution stark makt och är statschef. Hon kan upplösa parlamentet, vilket i sin tur har mandat att välja bort presidenten genom 2/3 majoritet vid omröstning. Parlamentet anses ha förlorat delar av sin makt som resultat av konstitutionen.

För val till parlament såväl som presidentposten kandiderar man på basis av politiska partier eller oberoende grupper. Relationen mellan parlamentet och presidenten är komplicerad. De två institutionerna har kontrolluppgifter gentemot varandra. Under vissa omständigheter kan parlamentet avsätta presidenten eller t o m upplösa ämbetet. Presidenten är ansvarig inför parlamentet, vilket bl a kontrollerar hennes finanser. Samtidigt har hon möjlighet att upplösa parlamentet ett år efter allmänt val. Hon kan också begära folkomröstning om lagförslag som parlamentet röstat ner.

Senaste presidentvalet ägde rum i december 1999. Det föregicks av våld som kulminerade i två bombdåd, ett vid ett offentligt möte i Colombo med presidenten som måltavla. President Chandrika Bandaranaike Kumaratunga fick fortsatt mandat i ytterligare 6 år.

Efter valet i december 2001 bildades en regering av UNF (United National Front), en allians mellan United National Party (UNP, 109 av 225 platser i parlamentet) och Sri Lanka Muslim Congress (SLMC, 5 platser), med Ranil Wickremasinghe som statsminister. PA (People's Alliance) den andra stora alliansen med Sri Lanka Freedom Party som största parti, vann 77 platser, medan JVP fick 16 och TNA (Tamil National Alliance) tog 15 platser. Valet var, enligt observatörsorganisationerna PAFFREL och MFFE, de mest våldsamma sedan valen 1988 och 1989; totalt mördades över 60 människor (tre gånger fler än 1989) och valfusk var utbrett enligt samma observatörer. Valdeltagandet var förhållandevis högt, över 76 procent, men ojämnt med endast 31 procent deltagande i Jaffna och nästan 85 procent i Ratnapura-distriktet. I parlamentsvalet 1994 röstade 74,1 procent och i presidentvalet 1999, 73,3 procent.

Under 2002 har existerande 'co-habitation' mellan presidenten (från PA) och statsministern/regeringen (UNF) gradvis förlorat trovärdighet. I takt med att fredsprocessen mellan regeringen och LTTE vunnit mark, har oron inom UNF växt att presidenten ska underminera framstegen genom att upplösa parlamentet i december 2002 (ett år efter valen). För att förhindra detta har förslag till nytt (19:e) tillägg till konstitutionen lagts till parlamentet, som går ut på att häva presidentens möjlighet att upplösa parlamentet ett år efter senaste parlamentsval. Dock har Högsta Domstolen i oktober 2002 förklarat förslaget vara i strid med

konstitutionen, vilket kan leda regeringen till att istället utlysa nyval, i syfte att säkerställa starkare mandat och därmed kunna föra fredssamtalen i land.

Den 4 augusti 1998 fattade parlamentet ett beslut om att utvidga undantagslagarna till att gälla hela landet. Provinsvalen i fem av landets nio provinser skulle ha ägt rum samma månad. Dessa sköts nu upp på obestämd tid. Provinsval ägde sedan rum under våren 1999 i olika etapper. Det första i januari var våldsamt, med stort inslag av valfusk och många attacker på partiföreträdare inklusive mord. Enligt oberoende valövervakare gick den regerande koalitionen särskilt hårt fram. Valresultatet utmanades i domstol av två oppositionspartier. De följande etapperna av provinsvalet blev något mindre våldsamma, även om dödsfall förekom, och de sista valen i juni 1999 fungerade väl.

Provinsvalen i de östra delarna av landet har skjutits upp sedan mars 1998 av säkerhetsskäl.

Lokala val ägde rum i april 2002 till 222 (av totalt 311) lokala församlingar. UNP vann en stor seger genom att säkra 217 av de 222 församlingarna, medan PA endast vann i fem. Valutgången sågs som ett stort folkligt stöd för regeringens och inte minst premiärminister Wickremesinghes fredsinitiativ och fredsanssträngningar. För President Kumaratunga var det ett stort nederlag eftersom hon personligen lett PA:s valkampanj och själv besökt de flesta distrikt.

Vad gäller kvinnors representation, se nedan.

Liksom rättssystemet verkar delar av den offentliga förvaltningen urholkas i ökad utsträckning genom politisering och korruption. Djupa traditioner av patron/klient-relationer sägs förklara utvecklingen, som hämmar förvaltningens effektivitet, förutsägbarhet och transparens. Som följd kan allmänhetens förtroende för förvaltningen, och därmed statens förmåga att tillgodose deras rättigheter, väntas sjunka.

EKONOMISKA, SOCIALA OCH KULTURELLA RÄTTIGHETER
Trots fina indikatorer vad gäller läskunnighet, tillgång till sjukvård och livslängd, och en BNP på USD 850 per capita (2001), lever sju procent av befolkningen i extrem fattigdom (under en USD per dag) och cirka 45 procent lever under två USD per dag. Samtidigt ingår inte siffror för Norr eller Öst i dessa uppskattningar, dvs. sannolikt är situationen än mer allvarlig. Sri Lanka ligger på åttionionde plats enligt Human Development Index.

10. Rätten till arbete och relaterade frågor

Arbetslösheten i Sri Lanka beräknas till under tio procent, men är högre för kvinnor (11 procent) än män (sex procent) och blir större om man tar hänsyn till det stora antalet småbrukare, fiskare och anställda i informell sektor som lider av undersysselsättning eller stora säsongsvariationer. Inte minst är arbetslöshet och undersysselsättning av ungdomar ett stort problem, som historiskt visat sig ha stor politisk sprängkraft. Det finns undersökningar som uppskattar att var tredje person under 25 år är utan jobb, medan endast fyra procent av dem över 30 år går utan arbete. Nästan 80 procent av alla arbetslösa är under 29 år.

Arbetsmarknaden är reglerad till förmån för arbetarnas skydd. Det finns över 1500 registrerade fackföreningar, kollektiv förhandlingsrätt och strejkrätt. Så gott som alla sektorer med större arbetsplatser har en relativt hög andel av organiserad arbetskraft. Enda undantaget är "Export Processing Zones". Fackföreningar har inte möjlighet att verka där. Regeringens "Board of Investment" bestämmer villkoren inom dessa områden för de ca 110.000 - flertalet unga kvinnor - som utgör arbetskraften. Arbetsförhållandena i sig är inte så dåliga, relativt sett, men säkerheten för dessa kvinnor, på förläggningarna där de bor och i anslutning till fabrikerna är begränsad och de utsätts ofta för sexuella trakasserier och ibland övergrepp. Över 70 procent av arbetarna på teplantagerna är organiserade (800.000) och i den övriga privata sektorn ca 20 procent. Bland offentliganställda är organiseringsgraden mycket hög och strejker och övertidsblockader förekommer ofta, trots att dessa inte har strejkrätt i laglig mening.

Möjligheten att avskeda arbetare är begränsad till lagbrott. Avskedade arbetare kan vända sig till en arbetsdomstol och vinner ofta sina mål. Inkompetens och brist på arbete är inte skäl nog att säga upp någon, arbetsgivare får ofta betala stora skadestånd.

Under ER har det inte varit tillåtet för arbetare inom "essential services" att strejka och den lagen har tillämpats så brett att ILO har påpekat för regeringen att restriktionerna bara bör gälla när liv är i fara. I övrigt, se andra avsnitt.

11. Rätten till bästa uppnåeliga hälsa

Hälsovården är fri i Sri Lanka och måste sägas ha en hög standard i förhållande till landets tillgångar. Fyra procent av statsbudgeten går till hälsovård (1999). Men det finns ändå brister i systemet. Avancerad sjukvård finns endast i Colombo. Immuniseringen av barn är nästan heltäckande.

Tillgången på hälsovård är bristfällig i Jaffna, de LTTE-kontrollerade områdena och nära krigszonen. Internationella humanitära organisationer som Internationella röda kors-kommittén och Médecins Sans Frontières arbetar med sjukvården jämsides med FN-organ som UNICEF och UNDP och landets egen hälsovård. Även undernäring förekommer, särskilt i LTTE-kontrollerade områden, men också i Jaffna. Antalet människor som lever i LTTE-kontrollerat område, i synnerhet i Vanni, är inte klarlagt och regeringens matsändningar har varierat i omfång under året som gått. I övergången från konflikt till fred kan regeringen i samverkan med LTTE (och även muslimsk representation) förväntas ge ansvaret för återuppbyggnad av hälsovård till en interimadministration i Norr respektive Öst.

Rent vatten är en bristvara på Sri Lanka, över 40 procent har ej tillgång till detta och 34 procent av barnen föds underviktiga.

Självbrandsnivån är hög, särskilt bland ungdomar. Droghmissbruk, särskilt alkohol och heroin, är ett ökande problem.

Enligt UNAIDS uppskattningar är HIV/AIDS ännu ett relativt litet problem, med endast 0.07 procent HIV-smittade bland den vuxna befolkningen (15-49 år). Antalet smittade kvinnor och män är i stort sett detsamma. I Sri Lanka finns dock flera element som skulle kunna bidra till snabb spridning av HIV, t ex är användningen av kondom sällsynt, prostitution vanligt och spridningen bred av sexuellt överförbara sjukdomar. Människors rörlighet har ökat inte minst som följd av vapenvilan i februari 2002. Det finns därför stor anledning för regeringen att ge stor prioritet åt förebyggande insatser som förhindrar utvecklingen av en HIV-epidemi.

12. Rätten till utbildning

Alla barn har rätt till utbildning och den är obligatorisk upp till 14 års ålder. Vissa kostnader förväntas föräldrarna stå för, men mindre bemedlade kan i många fall få skoluniformen av staten. Skolböckerna är gratis. Nästan nio procent av statsbudgeten används till utbildning (UNDP 2002). Vad gäller kvalitet i skolundervisningen, t ex pedagogisk utveckling, lämnas dock mycket att önska. Utrymmet för elevers ifrågasättande är väldigt begränsat, liksom möjligheter till diskussion eller påverkan på undervisningens utformning. Regeringen vill reformera systemet, också för att stärka skolan som läroplats för interkulturell förståelse och demokratiska värderingar.

Drygt åtta procent av den vuxna befolkningen är illiterat (UNDP 2002). Läs-kunnigheten är lägst (22,3 procent är analfabeter) i Nuwara Eliya, i

tedistrikten där skolsystemet helt nyligen etablerats under stora svårigheter. Där är det också många barn som inte går i skola. I övrigt går nästan alla lankesiska barn i skolan. Sekundärutbildning genomgår 75 procent av både flickor och pojkar.

Det råder brist på tamiltalande lärare. Eftersom utbildning nästan uteslutande ges på moderspråken, bidrar skolsystemet i viss utsträckning till segregering mellan de tamil- och sinhalestalande grupperna och motverkar nationell försoning. Textböcker förstärker ofta denna påverkan genom sitt sätt att behandla etnicitet och religion. Undervisning i historia och samhällskunskap formas inte sällan efter nationalistiska linjer snarare än underbygger tolerans mellan grupperna.

Det råder också brist på universitetsplatser och kampen för att få högre utbildning är hård.

13. Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard.

För landets ca 800.000 internflyktingar är frågan om bostad och sanitära förhållanden akut. Sedan vapenstilleståndet i februari 2002 har ca 213.000 återvänt spontant, oftast utan att deras hemtrakter hunnit säkras från minor eller kan erbjudas tillgång till rent vatten, skola, hälsovård, mm. Som resultat stiger åter siffran över dödade och skadade civila offer för minor. Ett stort antal byggnader, de flesta av dem bostäder, har förstörts genom krigsaktiviteterna.

Tillgång till försörjning är oerhört begränsad, inte minst när de återvändandes tidigare odlingsmark övertagits av andra och de inte kan bevisa sin äganderätt. Konflikter om mark kan därför väntas bli ett växande problem, särskilt i Öst. Det råder generell brist på odlingsmark.

Även brist på byggnadsmaterial, rent vatten och sanitet råder.

Regeringen söker ordna bostäder runt Colombo för att minimera slumområdena.

Visserligen kan det antas att relativt få lankeser svälter eller lever i djup misär, särskilt i jämförelse med övriga Sydasien, men det finns stora regionala skillnader i utbredning av fattigdom, i synnerhet skillnader mellan stad och landsbygd. Nästan 90 procent av Sri Lankas fattiga uppskattas bo på landsbygden (80 procent av befolkningen bor där). Ojämligheten är slående vad gäller tillgång på ekonomisk infrastruktur, arbetstillfällen och alternativ försörjning i situationer av ekonomisk kris. Regionalt har Western Province (Colombo) upplevt en minskning i fattigdom medan alla övriga provinser (särskilt Uva, North Western, Sabaragamuwa, North Central och Central) sett en försämring under 90-talet, främst som resultat av torka och den väpnade konflikten.

Arbetslösheten är ett stort socialt och politiskt problem. Administrationen och näringslivet kan inte erbjuda alla med god utbildning ett arbete som motsvarar deras ambitioner. De som inte har familjer med positioner och kontakter har svårt att hitta arbete. Bland dessa ungdomar gror missnöjet och utanförkänslan som tar sig uttryck i demonstrationer, uppror och andra yttringar. Kvinnor tar arbeten som innebär stora risker i Free Trade Zones och som migrantarbetare, främst i Gulf-staterna.

I stort råder inga stora skillnader i förekomst av fattigdom mellan etniska grupper, med undantag för de ca 85.000 tamiler som lever i te-distrikten som statslösa och inte har rätt till skolgång och andra rättigheter. De är ättlingar till arbetare som engelsmännen tog till landet från södra Indien på 1800-talet. Eftersom det förut fanns militära säkerhetskontroller överallt (före eldupphöravtalet) där varje person måste legitimera sig, kunde dessa människor inte heller resa i landet. Nu är detta problem något förminskat, men resande innebär fortfarande ett risktagande för dem. Deras utsatthet förstärks av språkhinder, låg social status och få inkomstmöjligheter utanför plantageekonomin.

Genom kriget har det också uppstått problem med registrering av nyfödda. Det finns därför statslösa barn i landet.

Diskriminering är en av orsakerna till konflikten i landet. En viktig faktor är språket. Regeringen har vid flera tillfällen sedan 1994 gjort ansträngningar för att undanröja diskriminering, bland annat med en språklag som tyvärr inte tillämpas. Hittills har det varit politiskt omöjligt att komma vidare mot en lagstiftning som söker undanröja diskriminering.

I oktober 1999 lade regeringen fram ett lagförslag för att bekämpa diskriminering på grund av etnisk tillhörighet, kön, religiös eller politisk uppfattning, språk, kasttillhörighet, ålder eller funktionshinder, Equal Opportunities Act. Lagen var tänkt att gälla även den privata sektorn. Men lagförslaget vållade en häftig debatt, i synnerhet vad gäller språkfrågan, och genom vissa sinholesiska gruppers agerande drogs det tillbaka.

OLIKA GRUPPERS SITUATION

14. Kvinnans ställning

Rättslig ställning/rättskapacitet

Sri Lankas konstitution som antogs 1978, har en icke-

diskrimineringsparagraf som gäller kön och andra uppräknade grunder (artikel 12.2). Lagar eller beslut som gynnar kvinnor kan inte ifrågasättas med hänvisning till likhetsprincipen, vilket gör positiv diskriminering möjlig (artikel 12.4). Icke-diskrimineringsprincipen gäller dock inte den privata sektorn.

Sri Lankas medborgare lever under en allmän civilrättslig lagstiftning. Majoriteten av befolkningen lyder under denna, men olika religiösa grupper har enligt konstitutionen rätt att följa existerande särskilda lagar (både skrivna och oskrivna) även om dessa strider mot andra föreskrifter i konstitutionen (t ex att alla är lika inför lagen). De har således skilda lagar för giftermål, skilsmässa, underhåll av barn och arv. De flesta äktenskap är arrangerade.

Muslimerna (ca sju procent av befolkningen) lyder under 'Muslim Marriages and Divorce Act', som delvis baserar sig på Shafi-sektens lagsystem. Enligt denna är kvinnans samtycke till äktenskap inte nödvändigt, hon måste ha bevis för att få skilsmässa vilket inte gäller mannen, och hon måste acceptera månggifte. Enligt strafflagen måste en kvinna vara 18 år för att gifta sig, men muslimerna är undantagna från denna lag och giftermål är tillåtet från 12 års ålder.

Tamilska kvinnor från norr lever under Thesawalamai-lagen som förbjuder gifta kvinnor att ingå affärsavtal som gäller fast egendom utan makens samtycke.

Kvinnor från Kandy-området kan lyda under Kandy-lagarna, som i många avseenden ger kvinnan större rättigheter än den allmänna lagen.

Ca 7,5 procent av befolkningen är kristen och majoriteten av dem är romerska katoliker. För dem gäller samma regler gentemot kyrkan som för katoliker i andra länder, dvs. kyrklig vigsel är livslång och skilsmässa inte tillåten.

Män favoriseras när det gäller distribution av land. Det gäller särskilt de program för nya bosättningar som genomförts sedan självständigheten. Endast om mannen i en familj dör kan kvinnan få land i sitt namn.

Nationalitetslagen förbjuder en lankesisk kvinna från att föra över sin nationalitet till sina barn. Detta generella beslut kan omprövas.

Det är svårt för en utländsk medborgare som gifter sig med en lankesisk kvinna att få uppehållstillstånd. Ett sådant fall togs i maj 1999 upp i högsta domstolen. Domstolen gav den klagande rätt, och beordrade

immigrationsmyndigheterna att ändra sina regler. I väntan på nya regler får utländska äkta män uppehålla sig i Sri Lanka på turistvisum.

Negativa attityder mot änkor, ogifta kvinnor och barnlösa kvinnor påverkar kvinnans ställning i samhället. Dessa attityder understryks genom myter och uppfattningar som ger kvinnan generellt en lägre status.

Arbetsliv och politik

Kvinnor på arbetsmarknaden är aktiva främst i sämre betalda yrken. Drygt en procent av kvinnorna klassificeras som arbetsgivare, 68 procent som arbetstagare, 15 procent som enmansföretagare ("selfemployed"), och 16 procent som obetalda hemarbetare.

Arbetslösheten är högre bland kvinnor än män, 22 procent mot knappt 11 procent. Skillnaden är något större bland välutbildade.

Kvinnorna i Sri Lanka står för en stor del av landets valutainkomst genom arbete i Free Trade Zones, på plantagerna och som gästarbetare, huvudsakligen i Gulf-staterna. Ett högt pris betalas av dessa kvinnor eftersom arbetet ger låg inkomst och arbetsförhållandena ofta är dåliga, särskilt i Gulf-staterna. Många kvinnor råkar illa ut. De flesta kommer oförberedda direkt från byn. En myndighet, Sri Lankan Bureau for Foreign Employment (SLBFE) har bildats för att göra det lättare för kvinnor att klara sig som gästarbetare genom att ge dem en viss utbildning, stöd och försäkring. Lankeser utanför Sri Lanka kan inte heller rösta i allmänna val, något som drabbar denna stora grupp av kvinnor, ca 600.000.

Sri Lanka är ett av de länder som har ratificerat 'Convention on the Protection of the Rights of all Migrants and their families'.

Kön spelar en större roll på den privata arbetsmarknaden än på den offentliga, där fasta regler för rekrytering och befordring finns. Statistik finns ej, men fler kvinnor har höga poster i den offentliga sektorn än i den privata. Endast ett fåtal kvinnor har nått höga positioner inom privat såväl som offentlig sektor.

Kvinnor har rösträtt sedan 1931, före självständigheten. Få kvinnor har dock höga ämbeten inom politiken, utom ett fåtal som kommer från familjer med stort inflytande. Det gäller till exempel presidenten. Endast fem procent av parlamentsledamöterna är kvinnor. Få kvinnor har viktiga poster inom fackföreningsrörelsen, även när det gäller kvinnodominerade yrken.

Utbildning

I primärskoleutbildningen råder ingen uppenbar diskriminering, inte heller inom den teoretiska utbildningen i allmänhet. Det är inom yrkesutbildningen som tydliga könsskillnader finns. Pojkar utbildar sig till alla slags hantverksyrken, medan flickor utbildar sig till sekreterare, sömmerskor eller i hushållsarbete.

Av lärarna är 67,5 procent kvinnor, men få av dem blir rektorer. Vid universiteten är mer än en tredjedel av de anställda akademikerna kvinnor. Tio procent av professorerna är kvinnor. Det finns en kvinnlig universitetsrektor.

Skillnaden är minimal vad gäller pojkars och flickors skolgång. Flickorna är fler än pojkarna av 14-åringar och äldre som går i skolan. Siffran jämnas ut på universitetsnivå. Klasskillnader betyder mer än kön vad gäller utbildning.

89,8 procent av kvinnorna är läskunniga, jämfört med 94,5 av männen. Inom den högre utbildningen utgör kvinnorna 45 procent av studenterna och ca hälften är kvinnor inom utbildningar som humaniora, juridik, ekonomi, medicin, veterinär och tandläkare, medan de endast är drygt 10 procent vid de tekniska högskolorna.

Familj, våld och hälsa

Statistik över hushåll med ensamstående mödrar saknas.

Storfamiljssystemet finns fortfarande på Sri Lanka, och därmed alla slags familjebildningar. Barn kan tas om hand av släktingar. Det är vanligt med ensamstående fäder på grund av arbetskraftsexporten till Gulfstaterna. Kriget medför att många kvinnor blir änkor och ensamstående mödrar.

Våld mot kvinnor och våldtäkt är straffbara handlingar. Våld mot kvinnor är mycket vanligt, och rapporteras sällan. En viss trend till ett ökat antal rapporterade fall finns dock. Under 1998 rapporterades 130 fall av mord på kvinnor i deras hem, men bara 74 fall av misshandel. En studie visar att 60 procent av kvinnorna utsätts för våld i hemmet. Våld i hemmet inkluderar misshandel, incest och traditionella seder som jungfruprova. Att skiljas är för många kvinnor en ekonomisk och social omöjlighet. Det är svårt att driva fall av hustrumisshandel i rätten, trots att det genom lagändring 1995 blivit något enklare. Detsamma gäller våldtäkt.

Våldtäkt är vanligt, också mot minderåriga. Våldtäkt har inte använts systematiskt som ett vapen i konflikten, men ofta har soldater förgripit

sig på kvinnor vid säkerhetskontroller eller sökt upp dem i hemmen. Sexuella tjänster har varit ett sätt för kvinnor i konfliktområdena att få gentjänster utförda av säkerhetsstyrkorna. Detta gäller särskilt dem som lever i "welfare centres". Våldtäkt används som tortyr mot kvinnor.

I ett försök att komma tillrätta med våld och övergrepp mot barn och kvinnor har polisen inrättat en "Children and Women Protection Bureau". Särskilda anmälningsbås vad gäller denna typ av brott finns på många polisstationer. Under de nio första månaderna av 1999 rapporterades 1031 fall av allvarliga brott mot kvinnor, det högsta antalet sedan detta arbete påbörjades för fem år sedan. 434 rörde sexuellt våld och 304 var våldtäkter.

Prostitution är olagligt och prostituerade betraktas som brottslingar snarare än offer. Det finns ett särskilt fängelse för prostituerade kvinnor utanför Colombo. Hallicken straffas mera sällan och kunden går fri. I maj 1999 genomförde polisen razzior mot bordeller och över 50 kvinnor häktades. Bland dem fanns flera utländska medborgare, ryskor, kineser och thailändskor. Enligt tidningsrapporterna var detta en del av ett stort internationellt nätverk för handel med kvinnor.

Det är olagligt att göra abort, utom i det fall då moderns liv står i fara. Ett stort antal illegala aborter äger rum, en ofta nämnd men förmodligen osäker siffra är 500 om dagen. Många kvinnor får svåra komplikationer eller dör efter abortförsök.

Kvinnor diskrimineras inte vad gäller tillgång till hälsovård. Myndigheterna har gjort mycket för att förbättra mödravården, men fortfarande är många gravida kvinnor undernärda. Detta beror delvis på okunnighet om näringsbehov och lokala matseder. Kvinnors medellivslängd är 74,2 år och för män 69,5.

Kvinnokonventionen

Konventionen ratificerades 1981 utan reservationer. Sri Lanka borde ha rapporterat fem gånger, men har endast gjort det tre gånger, 1986, 1992 och 2000. Kommentarer från CEDAW-kommittén på den senaste rapporteringen lämnades i januari 2002. Som positiva steg nämndes landets ansträngningar att motverka diskriminering genom mekanismer såsom antagandet av en 'Women's Charter' (1993), tillsättandet av en Nationell Kommitté för Kvinnor (se nedan) samt utformandet av en Nationell Handlingsplan för Kvinnor i enlighet med Beijing. FN-kommittén lyfte också fram ett par positiva lagreformer sedan 1995, främst tillägg till brottsbalken, som kriminaliserat en rad diskriminerande handlingar, höjt straffnivån för våld mot kvinnor samt

moderniserat äktenskapslagarna genom att höja giftasåldern till 18 år för kvinnor och män (med undantag för muslimer). Sammantaget är dock slutsatserna väldigt kritiska och pekar på en lång rad problem som staten måste ge hög prioritet, t ex

- att nationalitetslagen diskriminerar kvinnor genom att barn födda med lankesisk pappa och utländsk mamma kan få lankesiskt medborgarskap, medan så inte gäller för barn med lankesisk mamma och utländsk pappa;
- nämnda äktenskapslag diskriminerar muslimska kvinnor genom att tillåta äktenskap under 18 år för dem;
- mycket mer kan göras för att öka jämställdhetsarbetet på myndigheter och tilldela resurser personellt och finansiellt för genomförandet av den nationella handlingsplanen mot diskriminering av kvinnor;
- kvinnors representation inom politik och offentliga sektorn är alarmerande låg och regeringen uppmanas vidta åtgärder med alla tillgängliga medel för att öka jämställdheten på central, provinsiell och distriktsnivå;
- våldet mot kvinnor, särskilt i hemmen, är ett stort samhällsproblem, men FN-kommittén noterar kritiskt att inga lagar antagits för att bekämpa problemet, likaså finns ingen systematisk statistikinsamling rörande våld mot kvinnor, varför kommittén ger en rad förslag på åtgärder staten bör vidta.

Professor Savithri Goonesekere, rektor för Colombo Universitet, valdes in i CEDAW-kommittén 1999. Sri Lanka Women's NGO Forum har lämnat en alternativ rapport.

Som en uppföljning av ratificeringen formulerades the Women's Charter (kvinnostadgan) som antogs av parlamentet 1993. Den består av sex avsnitt: medborgerliga och politiska rättigheter, rättigheter i familjen, rätt till utbildning, rätt till ekonomisk aktivitet och förmåner, rätt till hälsa och välnäring, rätt till skydd mot social diskriminering och rätt till skydd mot könsbestämt våld. En nationell kvinnokommitté (National Committee on Women) fick uppdraget att övervaka att denna stadga efterlevs. Den har ingen legal status och den makt kommittén har är därför begränsad. Kommitténs uppgift är bland annat att ta upp klagomål hos kvinnoministern som också har en kvinnobyrå till sitt förfogande. Flera källor menar att kommittén trots sitt begränsade mandat, skulle ha kunnat nå betydligt längre i sitt arbete än vad som skett.

Det finns ett förslag om att bilda en National Commission on Women, med ett starkare mandat än kommittén.

15. Barnets rättigheter

Sri Lanka är ett land i konflikt och konflikten har inneburit svåra umbäranden för barn. Barn har blivit föräldralösa, upplevt trauma, tvångsflyttats och berövats sin barndom. UNICEF beräknar att 50.000 barn har dött som en följd av konflikten. Majoriteten av de uppemot 800.000 internflyktingarna är kvinnor (60 procent) och barn (30 procent). I oktober 1998 tillfångatogs 24 barnsoldater från LTTE. Den yngste var 13, de flesta 15–17 år gamla. Dessa flögs till Colombo och presenterades för pressen som ett levande bevis för att LTTE inte håller de löften man gav till FN:s specielle representant, Olara Otunnu, när denne året innan besökte landet. Samma månad rapporterades det att LTTE tillfångatog och förde bort barn i områden i östra delen av landet, vilket ledde till att familjer flydde från byar under LTTE-kontroll.

Under 1999 och 2000 intensifierade LTTE krigsträning och rekrytering av barn. Under 2002 rapporteras LTTE ha fortsatt rekrytera barn som soldater, främst i Batticaloa, Trincomalee och Ampara, i strid mot stilleståndsavtalet. I september överlämnade dock LTTE 87 barn till UNICEF för omhändertagande, som svar på kritiken. Preliminära undersökningar visar att dessa i flertalet fall rekryterats bara någon vecka tidigare; inga av barnen har deltagit i militär träning eller stridigheter och representerar därför inte den kategori barnsoldater som varit längre i LTTE-rörelsen. Ytterligare 36 barn har släppts sedan dess. Totalt har LTTE under perioden november 2001–oktober 2002 släppt 191 barnsoldater.

Antalet minoffer ökade när kriget intensifierades i november 1999. Majoriteten av minoffren är barn. Under 2002, som följd av den stora spontana återflyttningen av internflyktingar (ca 213.000), har problemet ytterligare försvårats.

Våldet mot barn är utbrett och institutionaliserat. Reglementet i skolorna föreskriver äga, enligt vissa riktlinjer, men äga förekommer i långt högre grad än den tillåtna.

Sexuella övergrepp mot barn är mycket vanliga och sker oftast i hemmet. En undersökning i början av 90-talet visade att upp till 10 procent av flickorna och 20 procent av pojkarna utsätts för sådana övergrepp. Detta i kombination med fattigdom lägger grund för den barnprostitution som har blivit en del av Sri Lankas turistindustri. Siffrorna är något osäkra, men det finns troligen 30.000 prostituerade barn i landet, och av dem beräknas 10-15.000 vara knutna till turismen, majoriteten pojkar. En del av dessa barn säljs och hålls i slaveriliknande förhållanden.

Enligt ett regeringsdokument från 1991 arbetar 500.000 barn i Sri Lanka. Barn arbetar i industrin, fisket, på gatorna som försäljare och tiggare, i restauranger, i jordbruket och i hemmen som tjänare. Barnarbete för särskilda sysselsättningar är tillåtet från 12 år och generellt är arbete tillåtet från 14 år, med vissa inskränkningar. Om föräldrarna använder sina barn i hemmet eller i familjeföretag gäller inte dessa begränsningar. Lagarna tillämpas inte väl och många yngre barn arbetar, också skilda från sina föräldrar.

Enligt UNICEF arbetar över 100.000 barn som hemhjälp, ofta under slaveriliknande förhållanden. Dessa barn, i de flesta fall flickor, hör till dem som blir värst utsatta för våld och sexuella övergrepp. National Child Protection Authority (se nedan) har drivit en upplysningskampanj om dessa barns situation.

De ovan nämnda 'Children and Women Desks' vid polisstationerna tog emot anmälningar om 613 sexuella övergrepp på barn och 525 som gällde barnarbete under de fem sista månaderna av 1999. Under de första nio månaderna samma år dödades 32 barn och 402 våldtogs enligt polisens rapport.

En bidragande faktor till övergreppen på barn är att över en halv miljon lankesiska kvinnor arbetar som gästarbetare i Gulf-staterna, de flesta som hemhjälp, och lämnar sina barn hemma att tas om hand av fadern, eller andra släktingar. Arrangemanget går ofta överstyr och barnen blir offer.

Enligt UNICEF finns det 22.000 gatubarn, enligt en tidigare siffra från regeringen 10.000.

I augusti 1998 lades the National Child Protection Act fram för parlamentet, för att etablera en National Child Protection Authority, ett slags barnombudsman, särskilt inriktad på att formulera ett nationellt program mot övergrepp på barn. Lagen antogs och Dr. Harendra da Silva utsågs som ordförande. Han har sedan dess bedrivit ett idogt lobbyarbete och lyckats föra upp frågorna på dagordningen. Våren 2000 påbörjades myndighetens arbete på allvar.

Barnets rättigheter är ett område där framsteg görs såväl opinionsmässigt som på det lagliga området.

16. Olika befolkningsgruppers situation (etniska, religiösa minoriteter, urbefolkningar m.fl)

Sri Lanka har flera etniska och religiösa grupper. Förutom sinhaleser och tamiler finns det *muslimer* (ca sju procent), som är tamil-talande och som i sin tur kan delas upp i ett par olika etniska grupper. 1990 tvingade LTTE muslimerna i Jaffna och Wanni att flytta, och fortfarande lever ca 85.000 av dessa som internflyktingar under dåliga förhållanden. Muslimerna har gradvis stärkt sitt politiska inflytande och är en tydlig kraft i politiken, både genom muslimska partier och som medlemmar i något av de två stora partierna. Dessutom finns *burghers* (ursprungligen syftande på 'stadsbor'), som är ättlingar till lokala invånare och kolonialister. Dessa är en kristen, urban grupp, varav en stor del lämnade landet efter 'sinhala only'-lagen som instiftades 1956, i och med att de då förlorade sina jobb i administrationen. De beräknas uppgå till mindre än en procent, och är ofta relativt välbeställda.

Sri Lankas ursprungsbefolkning, *Veddah-folket*, eller Wanniyala-Aetto-folket, uppgår också till mindre än en procent. De har svårt att hävda sina rättigheter till traditionellt liv och lever allt mer trängda. Under de senaste två åren har problemet med rekrytering av kvinnor från denna folkgrupp till migrant-arbeten i Gulf-staterna tagits upp av aktivister. Inget olagligt i hanteringen har kunnat påvisas, men det kan med fog understrykas att sådana kvinnor säkert har svårt att hävda sin rätt i den skrupelfria hantering av arbetskraft som denna verksamhet utgör.

17. Homosexuellas situation

Det är enligt lag förbjudet med homosexuellt samliv, en lag som inte alls tillämpas. Det betyder inte att det är enkelt att öppet leva som homosexuell. Men det är en offentlig hemlighet att flera kända politiker är homosexuella. Toleransen är relativt stor så länge homosexuella inte kräver ett öppet erkännande för sitt sätt att leva, men där är det ännu så länge stopp.

18. Flyktingars rättigheter

Sri Lanka har inte anslutit sig till 1951 års flyktingkonvention och har inga nationella procedurer för att avgöra flyktingstatus eller ge asyl. De asylsökande som kommer till Sri Lanka kommer med en månads turistvisum och stannar sedan kvar i landet. De som uppehåller sig illegalt i landet sätts i arrest ('detention centre') där de hålls under obegränsad tid. Myndigheterna deporterar dem ej och ger dem nödortfikt uppehåll. De flesta asylsökande kommer från Irak. För närvarande sitter ca 40 i arrest. Den enda organisation som fastställer flyktingstatus i Sri Lanka är FN:s flyktingkommissariat.

Ett stort antal människor har flytt från Sri Lanka på grund av krig och brist på mänskliga rättigheter. En ström av flyende har begett sig i

bräckliga farkoster till Indien från de krigsdrabbade delarna av landet. Under 1999 var det minst 5000 som flydde på det viset, men siffran har se senaste åren sjunkit väsentligt; 2001 flydde drygt 500 personer. Regeringen tillät tidigare bara en mindre mängd personer att bege sig till de södra delarna av landet från krigsområdena. Istället har många tvingats slå sig ner i 'welfare centres'; regeringen angav i januari 2002 att 42.000 familjer var bosatta i sådana läger. UNHCR:s siffra var ca 91.000 individer, i omkring 264 center. Det rör sig om människor som har lämnat LTTE-kontrollerade områden, eller flytt på grund av strider och inte har någonstans att ta vägen. Dessa läger har varit hårt kontrollerade med hjälp av ett passsystem. Invånarna har tvingats leva på bidrag och inte haft möjlighet att arbeta. En relativt stor andel har levt på detta sätt i flera år. Ca 64.000 lankeser lever i flyktingläger i södra Indien, och minst lika många lever som flyktingar utanför lägren. Relativt stora exilgrupper, många av dem flyktingar, finns i Australien, Kanada, USA, Storbritannien, Tyskland, Nederländerna, Schweiz och Norge.

19. Funktionshindrades rättigheter

Arbetet med att stärka de funktionshindrades rättigheter har just börjat i Sri Lanka. Ca 7,5 procent av befolkningen lider av något funktionshinder, vilket traditionellt ses som genant. Vissa privata institutioner för blinda och döva får statsstöd. Gradvis ökar medvetenheten om vilka möjligheter som finns för funktionshindrade och att deras rättigheter måste erkännas. De soldater som skadats i kriget är en grupp som kan bidra till att funktionshindrades situation förbättras. Flera tusen människor beräknas varje år ha blivit funktionshindrade genom kriget, som sårade soldater, civila, minoffer, tortyroffer o.s.v.

1996 antogs en lag som förbjuder diskriminering av funktionshindrade.

ÖVRIGT

20. Oberoende organisationer för mänskliga rättigheter

Det finns många enskilda organisationer i landet, bland dem flera oberoende MR-organisationer som dokumenterar övergrepp, bedriver rättshjälp, diskuterar och granskar lagförslag, övervakar valen mm. Till de mest renommerade hör Law & Society Trust, INFORM, Civil Rights Movement, Nadesan Centre, Institute of Human Rights och Centre for Policy Alternatives. En viss trötthet och uppgivenhet kan märkas bland dessa organisationer, särskilt när det gäller minutiös dokumentation av övergrepp.

Det pågår en öppen dialog mellan regeringen, regeringens institutioner och dessa organisationer. Regeringen drar ofta nytta av resurspersoner från organisationerna.

Enskilda organisationer arbetar också med valövervakning, en aktivitet som blir allt viktigare och där organisationerna ständigt förbättrar sitt arbete.

21. Fältverksamhet eller rådgivning på området mänskliga rättigheter
Internationella röda kors-kommittén bedriver utbildning i humanitär rätt av de stridande parterna, och har för övrigt en omfattande verksamhet i landet med 46 utsända och över tvåhundra lokalanställda.

UNICEF och UNHCR arbetar i krigsområdena och har en närvaro i de LTTE-kontrollerade områdena.

Sri Lanka var under en tidigare period ovillig att ta emot Amnesty International och lät inte heller Internationella röda kors-kommittén bedriva arbete i landet. Nu finns det en öppnare attityd. Ett bevis på detta var de observatörer som inbjöds att övervaka utgrävningarna i Chemmani, Jaffna. Amnesty skickade sommaren 2002 en internationell mission till Sri Lanka för diskussion med regering, LTTE, civila samhället m fl om fredsprocessen och utvecklingen på MR-området. FN-systemets särskilda rapportörer får oftast tillträde, liksom arbetsgrupper mm.

